

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: ВИЗНАЧЕННЯ, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Герасимчук С.С.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4038-3048>*

Герасимчук С.С. Медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів: визначення, переваги та недоліки.

У статті проаналізовано сутність медіації як одного із альтернативних способів вирішення спорів. Наголошено на важливості альтернативних способів розв'язання спорів як інституту позасудового вирішення конфліктів, який є досить популярним методом захисту порушених прав у більшості країн світу. Автором підкреслено положення про те, що медіація не є єдиним альтернативним способом вирішення спорів, до даної групи відносять переговори, арбітраж, третейські суди, незалежна оцінка фактів, консиліація, мед-арб, тощо. Саме актуальність проблематики визначається в тому, що даний інститут є досить новим для України, і тільки зараз набуває широкого розповсюдження. Закон України «Про медіацію» є досить молодим, і відповідні законодавчі положення є новітніми для громадян. Охарактеризовані доктринальні визначення поняття «медіації» як на прикладі європейського законодавства так і українського. Висвітлено етапи проведення медіації. Наведено приклади практичного застосування медіації між сторонами спору. Встановлено, що медіація є альтернативним способом вирішення цивільно-правового спору, який спрямований на досягнення взаємоприйняттого рішення за взаємоузгодженою волею сторін за участю незалежної та неупередженої особи (медіатора). Застосування медіації як способу вирішення спору має певні переваги. По-перше, заощадження коштів; по-друге, рішення по суті спору приймають самі сторони за взаємним узгодженням; по-третє, економія часу, оскільки підготовка та розгляд справи у суді є більш тривалим процесом; по-четверте, конфіденційність; по-п'яте, збереження партнерських відносин між сторонами. Проаналізовано переваги та недоліки даного виду альтернативного вирішення спорів. Зроблено висновок про те, що для поширення медіації необхідно сформувати широке інформаційне коло щодо даної тематики, підвищувати обізнаність громадян про представлений вид альтернативного способу вирішення спорів, запровадити обов'язкову медіацію для певних категорій справ (наприклад сімейних, зокрема, у сфері приватно-правових відносин), створити єдиний реєстр медіаторів, організувати спеціальні курси (спеціалізацію) для суддів задля вироблення підходів для вирішення спорів особливо у приватно-правовій сфері.

Ключові слова: медіація, альтернативне вирішення спорів, медіатор, медіаційна угода, договір, розв'язання спору, виконання рішення, посередництво, врегулювання конфлікту, сторони медіації.

Gerasimchuk S.S. Mediation as a type of alternative dispute resolution: definition, advantages and disadvantages.

The article analyzes the essence of mediation as one of the alternative ways of resolving disputes. The importance of alternative methods of dispute resolution as an institution of extrajudicial conflict resolution, which is a fairly popular method of protecting violated rights in most countries of the world, is emphasized. The author emphasized the proposition that mediation is not the only alternative way to resolve disputes, this group includes negotiations, arbitration, arbitration courts, independent assessment of facts, conciliation, medical-arb, etc. The actuality of the issue is determined by the fact that this institute is quite new for Ukraine, and is only now becoming widespread. The Law of Ukraine «On Mediation» is quite young, and the relevant legislative provisions are the latest for citizens. Doctrinal definitions of the

concept of «mediation» are characterized, both on the example of European and Ukrainian legislation. The stages of mediation are highlighted. Examples of practical application of mediation between parties to a dispute are given. It has been established that mediation is an alternative way of resolving a civil dispute, which is aimed at reaching a mutually acceptable solution based on the mutually agreed will of the parties with the participation of an independent and impartial person (mediator). The use of mediation as a method of dispute resolution has certain advantages. First, saving money; secondly, the decision on the merits of the dispute is made by the parties themselves by mutual agreement; thirdly, saving time, since the preparation and consideration of the case in court is a longer process; fourth, confidentiality; fifth, preservation of partnership relations between the parties. The advantages and disadvantages of this type of alternative dispute resolution are analyzed. It was concluded that in order to spread mediation, it is necessary to create a wide circle of information about this topic, to raise the awareness of citizens about the presented type of alternative method of dispute resolution, to introduce mandatory mediation for certain categories of cases (for example, family, in particular, in the field of private legal relations), create a single register of mediators, organize special courses (specialization) for judges to develop approaches to resolving disputes, especially in the private law sphere.

Key words: mediation, alternative dispute resolution, mediator, mediation agreement, contract, dispute resolution, decision enforcement, mediation, conflict resolution, mediation parties.

Постановка проблеми. Альтернативні способи вирішення спорів як інститут позасудового вирішення конфліктів є досить популярним методом захисту порушених прав у більшості країн світу, зокрема, такі способи не є новими у практиці зарубіжних країн. Україна як така, що обрала вектор руху приєднання до європейських цінностей, та є державою, яка імплементує норми міжнародного права, закріпила у своєму законодавстві альтернативні способи вирішення спорів. Необхідно зазначити, що медіація не є єдиним альтернативним способом вирішення спорів, до даної групи відносять переговори, арбітраж, третейські суди, незалежна оцінка фактів, консиліація, мед-арб, тощо. Саме предметом нашого розгляду буде медіація як один із видів альтернативних способів вирішення спорів, оскільки цікавим є порядок застосування такого виду врегулювання спорів, його особливості, недоліки та переваги.

Саме актуальність проблематики визначається в тому, що даний інститут є досить новим для України, і тільки зараз набуває широкого розповсюдження. Цікавим є дослідити розвиток даного явища, його доктринальне визначення в різних видах нормативно-правових актів, виявити проблематику застосування даного альтернативного способу врегулювання спорів поряд з існуючими юрисдикційними способами захисту, та виявити переваги та недоліки медіації.

Стан опрацювання. Дослідженням цієї тематики, зокрема питаннями розвитку, принципів та проблем застосування медіації займалися такі вчені цивілісти, як: Запара С.І., Сулейманова С.Р., Дяченко С.В., Слома В.В., Каращук К.Л., Мирза С.С., Горбаньов І.М та інші.

Метою статті є детальне теоретичне дослідження такої правової категорії як медіація, її місце в правовій системі суспільства, визначення переваг та недоліків даного правового інституту.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що відповідно до ч. 1 ст. 16 ЦК України кожній особі надається право на звернення до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу, спори, які виникають між учасниками цивільно-правових відносин, можуть вирішуватись за допомогою інших способів, передбачених. ЦК України. Водночас, поряд з юрисдикційними способами захисту, зростає роль альтернативних способів вирішення спорів, одним із яких є медіація. [1, с. 89].

Альтернативне вирішення спорів (ADR – англ. Alternative dispute resolution) є узагальнюючим терміном, який застосовується до великої кількості процедур вирішення спорів/конфліктів в позасудовому порядку. Також в європейських країнах застосовуються терміни «Ефективного розв'язання спорів» (EDR – Effective dispute resolution) та «Дружнє розв'язання спорів» (Amicable dispute resolution) [2, с. 59]. ADR активно застосовується у світі як альтернатива судовому розгляду, оскільки надає можливість вирішити спір/конфлікт у більш короткі терміни, з меншими витратами та з дотриманням конфіденційності [2, с. 61].

Початок медіації йде з часів великої депресії в Сполучених Штатах Америки, яка була у 30-х роках двадцятого століття. У той же час призначенням медіації було вирішення конфліктів у сімейних і трудових відносинах, а також застосування медіації сприяло припиненню масових заворушень у суспільстві. Медіація набула свого поширення і в країнах Європи, таких як Німеччина,

Франція, Італія, та інших країнах, як наприклад Сингапурі [3, с. 34]. На сьогодні поняття медіації визначено у Рекомендації Res (2002) де термін «медіація» ототожнюється із процесом врегулювання спорів, у межах якого сторони за допомогою одного чи кількох медіаторів проводять переговори щодо спірних питань з метою досягти домовленості [4], а також у Директиві 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо деяких аспектів медіації в цивільних та комерційних справах від 21.05.2008 [5]. У п. 6 вказаного Акта визначається, що медіація може забезпечити швидке розв'язання із найменшими витратами спорів у цивільних і комерційних справах через процеси, спеціально пристосовані до потреб сторін. Існує більша ймовірність, що домовленості, досягнуті в результаті медіації, будуть добровільно дотримуватись, а між сторонами збережуться дружні і тривалі стосунки [3, с. 36].

У «Державному стандарті соціальної послуги посередництва (медіації)», що затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892 регламентується, що згода про застосування посередництва (медіації) – це письмова згода (заява) сторін про проведення переговорів з метою врегулювання конфлікту/спору за участю посередника/медіатора [6]. І нарешті, Закон України «Про медіацію», визначає медіацію як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [7].

Не можна не зазначити, що поряд з законодавчим визначенням поняття медіації і судова практика свідчить про порядок застосування вищезазначеного інституту. Так, в Ухвалі Верховного Суду України визначається, що медіація може бути корисною у багатьох спорах, а особливо тих, що чутливі до збереження стосунків у майбутньому і ризиків репутаційних втрат (сімейних, комерційних, трудових тощо); вона може бути застосована на будь-якій стадії вирішення спору (конфлікту) [8].

Таким чином, медіація – (від лат. *mediare* – бути посередником) переговори сторін за участю третьої особи – медіатора, який, здійснюючи загальне керівництво процедурою, допомагає сторонам налагодити комунікацію між собою та самостійно досягти максимально ефективних домовленостей зі спірних питань, однак не має повноважень на вирішення спору. Медіації як певній процедурі притаманні ознаки, серед яких слід виділити такі:

1) наявність нейтральної третьої особи – медіатора, який сприяє налагодженню комунікації між сторонами;

2) вирішення спору та напрацювання угоди безпосередньо сторонами, а не медіатором;

3) відсутність жорсткої правової регламентації процедури, змагальності та обов'язкового рішення;

4) наявність медіаційної угоди та, як правило, неможливість примусового її виконання без звернення до компетентних органів [9, с. 132].

Для медіації, як і для будь-якого процесу, притаманна специфічна внутрішня будова, яка складається з етапів.

Перший етап – підготовка до медіації

На цьому етапі медіатор:

– досліджує інформацію про сторони конфлікту, їхні вимоги;

– збирає необхідну інформацію;

– здійснює обмін інформацією;

– здійснює обмін документами;

– збирає всю сукупність документів, які необхідні для прийняття рішення;

– здійснює заходи, узгоджені між сторонами конфлікту (спору) та медіатором або суб'єктом;

– організовує місце для проведення медіації [3, с. 37].

Другий етап. Проведення (відкриття) медіації

Третій етап. Дослідження інтересів

Четвертий етап. Переговори

П'ятий етап. Укладання та підписання угоди [3, с. 37-38].

Необхідно зазначити, що медіація має численні переваги перед судовим розглядом. Щоб досягти успішного результату, сторони повинні співпрацювати одна з одною. Судова тяганина, навпаки, з більшою ймовірністю породить ворожнечу та недовіру між сторонами, які сперечаються. Нарешті, медіація передає вирішення спору в руки сторін, що сперечаються. Оскільки не існує складних правил процедури та доказів, сторони мають значну гнучкість і можуть регулювати обсяг медіації для обговорення будь-яких тем, які вони вважають важливими [10].

17 листопада 2023 року під час круглого столу «Судова влада та медіація: точки перетину» голова КЦС ВС Борис Гулько зауважив, що згідно зі статистичними даними за 2022 рік на розгляді в судах України перебувало майже 3,5 млн справ. Через різні причини значна частина з них не була вирішена [3, с. 37]. Водночас надмірна тривалість судового розгляду призводить до порушення фундаментального права осіб на доступ до правосуддя. Тож застосування процедури медіації сприятиме зменшенню навантаження на судову систему. Суддя ВС у КЦС Олена Білоконь підтримала думку про необхідність запровадження медіації як обов'язкової досудової процедури в деяких категоріях спорів. Зокрема, це стосується спорів щодо визначення місця проживання дитини та (або) встановлення способу участі у вихованні дитини [3, с. 38].

Цікавим є практичний приклад успішного вирішення справи за допомогою медіації на етапі виконавчого провадження. Так, у приватного виконавця на виконанні перебувало виконавче провадження з виконання наказу господарського суду про зобов'язання боржника – ТзОВ надати стягувачеві доступ до документів боржника. Завдяки проходженню програми підготовки медіатора за програмою «Базові навички медіатора» державним виконавцем були проведені індивідуальні бесіди зі сторонами виконавчого провадження. На підставі проведення приватним виконавцем медіації, сторони погодилися виконати рішення суду. Був встановлений порядок доступу до документів в офісі приватного виконавця. Стягувач знайомилась з документами на підставі графіку. Виконавче провадження було виконано в повному обсязі, скарги з Міністерства юстиції України боржником відкликані [11, с. 462]. Таким чином, на конкретному прикладі ми бачимо позитивний вплив медіації та успішне врегулювання спору

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можна сформулювати переваги та недоліки медіації як альтернативного способу розв'язання спорів. Безперечно перевагами медіації є те, що предмет розгляду медіації є розширеним і об'ємним на відміну від судового – оскільки суд розглядає спір в межах позовних вимог. По-друге в медіації присутня повна конфіденційність, навіть щодо факту медіації, в той час, коли судовий процес є відкритим. Тривалість медіації залежить від учасників: години, дні, 1-1.5 місяці, тоді як судовий процес може бути роками, і нарешті вартість значно нижча на медіацію чим на судові витрати. На практиці ця процедура допомагає розвантажувати судову систему, а також забезпечує громадянам швидке й ефективне вирішення спору.

В той же час, неможливо не погодитися з позицією Євгена Синельникова, суддею Верховного Суду Касаційного цивільного суду, який зазначив, недоліки та перешкоди на шляху розвитку медіації а саме, такі як недостатньо активна роль в інформуванні та пропонуванні медіації представниками правничих професій та судом, відсутність достатньої кількості кваліфікованих медіаторів у деяких регіонах, недостатня співпраця суду з організаціями медіаторів, війна, відсутність обов'язкової медіації у певних категоріях спорів, недостатній рівень обізнаності деяких суддів про медіативні процедури та рівень довіри до медіаторів [12].

На нашу думку, для поширення медіації необхідно сформулювати широке інформаційне коло щодо даної тематики, підвищувати обізнаність громадян про представлений вид альтернативного способу вирішення спорів, запровадити обов'язкову медіацію для певних категорій справ (наприклад сімейних, зокрема, у сфері приватно-правових відносин), створити єдиний реєстр медіаторів, організувати спеціальні курси (спеціалізацію) для суддів задля вироблення підходів для вирішення спорів особливо у приватно-правовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Слома В.В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. № 4(36). 2023. с. 89–93.
2. Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. *Вісник НААУ* № 1-2 2024. С. 57–66.
3. Калмикова Л. Медіація: модний тренд чи нагальна потреба? *Вісник НААУ* № 12 (97). 2023. с. 32–40.
4. Рекомендація Rec (2002) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf (дата звернення 10.04.2024).
5. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах URL: <https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/>

- \$FILE/%D0%94% D0%B8%D1%80% D0%B5%D0%BA% D1%82%D0%B8% D0%B2%D0%B0%20%D0%84% D0%A1%20%D0% BC%D0%B5%D0%B4% D1%96%D0% B0%D1%86% D1%96%D1%8F.pdf (дата звернення 10.04.2024).
6. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р № 892 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення 10.04.2024).
 7. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text> (дата звернення 10.04.2024).
 8. Ухвала ВСУ від 28.11.2023 року у справі № 465/6496/19.
 9. Медіація у професійній діяльності юриста: навч. підручник. За ред.: Крестовська Н., Романдзе Л. Одеса: 2019, 462 с.
 10. Alternative Dispute Resolution: Mediation. *A Project of National Paralegal College*. URL: <https://www.lawshelf.com/shortvideoscontentview/alternative-dispute-resolution-mediation>.
 11. Карашук К.Л. Медіація і примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів. *Наукові перспективи*. № 7(37) 2023. С. 453–466.
 12. Синельников Є.. *Деякі аспекти медіації*. Веб-сайт: URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_aspekti_mediacii.pdf?fbclid=IwAR3SbVj5yOOOSAeVn4vTe1p4zAuzdkkmeEOQx_kBdR2bsH4rY9QQ2F3IVos (дата звернення 10.04.2024).